

Nebojša Vasić

KONCEPT SAVREMENE NASTAVE ENGLESKOG JEZIKA U PREDŠKOLSKOJ I RANOJ ŠKOLSKOJ DOBI

Sažetak

Koncept savremene nastave engleskog jezika u predškolskoj i ranoj školskoj dobi obuhvata: jasno definisane i osmišljene uloge nastavnika, kombiniranje najboljih ideja iz različitih metoda (pozitivni eklekticizam), intenzivnu upotrebu raznovrsnih multimedijalnih pomagala. Samo zajedno, sva tri navedena uslova, zadovoljavaju standarde savremene nastave, i ako jedan od ovih uslova nedostaje ne možemo govoriti o modernom pristupu koji odgovara vremenu u kojem živimo. Iako su na prvom mjestu nastavnici, oni moraju biti svjesni da živimo u informatičkom i digitalnom dobu, i da uprave škola (kao i predavači) ne smiju dopustiti da kabineti engleskog jezika budu na tehnološkom nivou koji pripada pedesetim godinama prošlog stoljeća. Kada su u pitanju različite metode nastave engleskog jezika, nameće se potreba za njihovim kombiniranjem i prilagođavanjem realnom kontekstu (mogućnostima, potrebama i motivaciji kako učenika tako i nastavnika).

***Ključne riječi:** savremena nastava, metode učenja, principijelni eklekticizam, multimedijalna nastava, uloge nastavnika*

THE CONCEPT OF MODERN TEACHING OF THE ENGLISH LANGUAGE IN PRE-SCHOOL AND EARLY SCHOOL EDUCATION

Summary

The concept of modern teaching of the English language in pre-school and early education comprises: clearly defined roles of a teacher, combining the best ideas from different methods (positive

eclecticism), the intensive usage of multimedia devices. Only if taken together the above-mentioned preconditions meet the standards of contemporary education, and if one of those preconditions is missing we can't talk about a modern approach which is an adequate respond to our modern world. Although teachers are the most important they must be aware that we live in a digital era and, together with the school management, they must not allow their language cabinets to be at the poorly equipped level of the last century. Having in mind various methods of teaching English it becomes indispensable to combine them and adapt to the real context (potentials, needs and motivation – both of teachers and students).

Key words: *modern education, methods of teaching, principled eclecticism, multimedia education, roles of teachers*

Najvažnije pitanje jeste kako definisati savremen pristup nastavi engleskog jezika u predškolskom i ranom školskom dobu, odnosno koje parametre moramo koristiti da bi mogli precizno osmisliti model učenja koji zadovoljava standarde 21-og stoljeća. U cilju preglednosti izlaganja i složenosti ovoga zahtjeva savremeni model učenja za najmlađe učenike možemo podijeliti na tri dijela:

1. Uloga nastavnika
2. Značaj metode
3. Opremljenost škola i multimedijalna nastava

1. Uloga nastavnika

Jeremy Harmer¹ navodi sljedeće uloge nastavnika:

- Kontrolor (*Controller*)

Ova uloga nastavnika odnosi se na kontrolisanje, nadziranje, organizovanje i vođenje nastave. Nastavnik koji potencira ulogu kontrolora nastupa tradicionalno i uglavnom koristi frontalni oblik

¹ Jeremy Harmer (1991) *The Practice of English Language Teaching*, Longman, UK Limited Press, stranice od 235 do 242.

nastave u kojoj je nastavnik neprikosnoveni i najvažniji autoritet. Harmer objašnjava da preferiranje određenih uloga nastavnika zavisi i od njegovog psihološkog sklopa, tako da oni koji imaju urođenu sposobnost vođe radije biraju središnju i glavnu ulogu umjesto interakcije i aktivne saradnje sa učenicima. Uprkos brojnim kritikama ova nastavnička uloga je i dalje dominantna iako ne potiče interaktivnost kao jednu od bitnih kvaliteta moderne nastave. Uloga kontrolora i organizatora nastave podrazumijeva da nastavnik govori više od učenika, naime govor nastavnika (*teacher-talking time*) je prenatlažen u odnosu na govor i aktivno učestvovanje učenika (*student-talking time*). Autoritet nastavnika mora poticati i ohrabrivati aktivnost učenika i, ako to nije slučaj, onda je autoritarna uloga nastavnika neprimjerena savremenom modelu nastave koji podrazumijeva dinamičan razred, relaksiranu atmosferu, dijalošku i interaktivnu formu nastave.

- Ocjenjivanje (*teacher - assessor*)

Svakako jedna od najvažnijih uloga nastavnika je da ocjenjuje i vrednuje uspjeh svojih učenika, što učenici prirodno očekuju kao potvrdu i motivaciju za uloženi napor. Harmer razlikuje osnovna dva načina ocjenjivanja, odnosno vrednovanja; korigovanje (*correction*) i interaktivnost (*organising feedback*). Korigovanje je automatski odgovor nastavnika na greške učenika, dok interaktivnost u ispravljanju grešaka podrazumijeva da se učenici koji su napravili grešku sami koriguju (*self-correction*), a ako to nisu u stanju onda im pomažu vršnjaci (*peer-to-peer correction*). Nastavnik usmjerava, savjetuje i koriguje greške tek ako niko u razredu to ne može učiniti. Sa stanovišta savremenog modela učenja drugi koncept vrednovanja (načelo interaktivnosti) je prihvatljiviji jer se tako smanjuje ovisnost učenika o nastavniku i ujedno razvija odgovornost učenika za otklanjanje grešaka, što potiče kontinuirano usavršavanje jezika. Kada se učenici koriguju sami ili između sebe ojačava se njihovo samopouzdanje kao jedan od bitnih uslova za uspješno učenje, eliminisanje straha i svih drugih oblika frustracija koje neminovno prate autoritarni tip nastave.

- Organizator (*organiser*)

Preduslov za efikasno učenje je dobro organizovana nastava sa jasno postavljenim ciljevima i preciznim objašnjenjima koji su neophodni za reliziranje složenih zahtjeva nastave engleskog jezika. Harmer spominje tri osnovne aktivnosti u procesu organizovanja nastave: uvodni dio – objašnjenja – poticanje (*lead-in – instruct – initiate*). Uvodni dio obuhvata najvažnije inicijalne informacije, instrukcije su precizne upute neophodne za razumijevanje određene vježbe ili teme, a poticanje se odnosi na usmjeravanje inicijative učenika kao aktivnih sudionika nastave. Ove tri faze organizovanja nastave vode do posljednje etape - interaktivnog i dijaloškog načina provjere naučenog (*organise feedback*²).

- Animator (*prompter*)

Izuzetno važna uloga nastavnika je da potiče, animira, ohrabruje i stvara pozitivnu klimu uspjeha i saradnje sa učenicima. Ova uloga je posebno značajna u radu sa najmlađim uzrastom, u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. Nastavnik mora biti svjestan da samo motivisani učenici koji rade u opuštenoj atmosferi mogu zavoljeti engleski jezik i postići izvanredne rezultate. Značaj motivisanja učenika nameće se posebno u situacijama koje su frustrirajuće, kada učenici gube samopouzdanje i ne mogu sami naći određena rješenja. Refik Ćatić³ nas podsjeća na vitalnu ulogu nastavnika kao animatora. „*Naročito je značajan nastavnikov odnos prema učenicima kao i njegov uticaj na učenike. On je posrednik između učenika i društva, on u skladu sa društvenim potrebama rukovodi nastavnim procesom, ali je isto tako posrednik između znanja i učenika. On je rukovodilac nastavnog procesa, ali je ujedno pomagač i saradnik učenika.*“

- Učesnik (*participant*)

Nastavnik nije samo organizator, onaj koji kontroliše, vrednuje i motiviše, on je i učesnik nastave. Nastavnik se mora spustiti na nivo učenika i ujedno biti u stanju da prenese jezičke informacije koje učenici mogu povezati sa prethodnim znanjem. Učestvovati

² Navedene etape u organizovanju nastave engleskog jezika objašnjava Jeremy Harmer (ibidem, strana 240).

³ Refik Ćatić (2003) *Osnovi didaktike*, Zenica, strana 110.

u jezičkim igrama, podjelama uloga, grupnom radu, diskusijama i drugim aktivnostima samo su neke mogućnosti koje pomjeraju nastavnika iz njegove dominantne i stereotipne pozicije među učenike, koji tako imaju priliku učiti engleski sa bliskom osobom čije je jezičko iskustvo bogato i poticajno. Bez učestvovanja u svim oblicima nastave nemoguće je slijediti osnovne smjernice savremenog pristupa učenju engleskog jezika sa najmlađim uzrastom. Nekada nastavnici izražavaju strah pred aktivnim približavanjem učenicima jer smatraju da tako gube autoritet. Osjećaj za mjeru se nameće kao bitan princip nastave koju sam pokušao definisati sljedećim riječima: *dovoljno blizu da nas zavole, dovoljno daleko danas poštuju.*⁴

- Izvor znanja (*resource*)

Nastavnik je izvor znanja, jezičkih činjenica, pravila, leksičkih i morfoloških rješenja, ali nije sveznadar. Učenici mogu postaviti pitanja na koja nemamo odgovor i svi nastavnici dolaze povremeno u takve, neugodne situacije. Kada se nađemo u situaciji da ne znamo odgovor na postavljeno pitanje najlošija reakcija je ljutnja i ponižavanje učenika „koji se usuđuju provjeravati znanje nastavnika“. Jednako neadekvatan je i površan ili nesiguran odgovor koji uz to može biti i netačan. Nastavnik mora biti svjestan da uprkos svom respektabilnom jezičkom znanju uvijek postoje „sitnice“ koje ne poznaje ili koje je zaboravio.⁵ Izvor informacija podrazumijeva ne samo bogato leksičko i morfološko znanje nego i uvid u načine učenja i različite izvore informacije na koje treba upućivati učenike već od prvih razreda osnovne škole (kao što je internet i sl.)

⁴ Nakon povratka iz Amerike sa specijalizacije i studijskog putovanja, napisao sam tekst u Paulusu (2002) u kojem sam pokušao jednostavnim riječima sumirati osnovni princip moderne nastave; *dovoljno blizu da nas zavole, dovoljno daleko da nas poštuju.*

⁵ Nastavnici u nižim razredima mogu biti neugodno iznenađeni pitanjima kao što su: Kako se kaže na engleskom oklagija, peraje, psi lutilice, ram prozora, oluci, štipaljka, noj i stotine drugih „jednostavnih“ riječi. Vrlo je vjerovatno da nastavnik neće znati sve riječi koje učenici žele znati na engleskom jeziku, ali to je samo motivacija za neprestano stručno i pedagoško usavršavanje. Uostalom, tek nakon završenog fakulteta anglistike počinje pravi rad – nikada ne treba zaboraviti da engleski jezik ima više od pola miliona riječi i da ni najobrazovaniji izvorni govornici ne poznaju sva moguća značenja ogromnog broj morfema.

- Tutor (*tutor*)

se odnosi na ulogu nastavnika koji pomaže učenicima da završe određeni projekt, diplomski rad, portfolio i sl. Sa najmlađim učenicima mogu se organizovati aktivnosti koje se tretiraju kao zajednički rad (projekt ili portfolio). Takve aktivnosti su veoma poticajne jer zahtjevaju samostalno istraživanje i grupni rad, u formi koja najbolje odgovara uzrastu učenika.⁶

Nakon navođenja osnovnih uloga nastavnika možemo zaključiti da su sve navedene uloge neophodne, da nijednu ne možemo zanemariti jer su one komplementarne i međusobno se isprepliću. Određene aktivnosti zahtjevaju određene uloge, ali i psihološki profil pojedinaca, grupa, kao i nastavnika uslovljava koje uloge mogu dati najbolje rezultate. Nastavnik angažovan sa najmlađim učenicima mora kontrolisati, nadzirati, organizovati, vrednovati, poticati, učestvovati, biti pouzdan izvor jezičkih informacija i mentor. Sve navedene uloge čine dinamičnu cjelinu koja može odgovoriti na naše najvažnije pitanje – koje uloge nastavnika su najvažnije za rad sa najmlađim uzrastom u kontekstu savremenog modela učenja engleskog jezika.

⁶ Zanimljiv projekat koji sam kao mlad nastavnik imao u trećem razredu osnovne škole bio je jednostavno naslovljen – životinje (*animals*). Nakon nekoliko dana iznenadio sam se kada je jedna grupa učenika donijela spisak od 100(!) životinja sa velikim brojem crteža i tačnim prevodom na engleski jezik. Bilo mi je neugodno priznati da sam neke pojmove zaboravio ili da ih nisam nikad ni poznavao.

2. Značaj metode

Često pitanje koje nastavnici postavljaju jeste koji je najbolji metod predavanja engleskog jezika za najmlađi uzrast. Na ovo pitanje ne možemo jednostavno odgovoriti između ostalog i zbog obilja metoda koje se reklamiraju kao najbolje, kao što su pseudoznanstvene „super“ metode ubrzanog učenja, koje „bez napora“ postižu fantastične rezultate. Prije nego što pokušamo odgovoriti na ovo pitanje podsjetićemo se na najvažnije metode koje su obilježile prošlo stoljeće:

1. Gramatičko-prevodilački metod⁷ koji potencira čitanje i pisanje ne odgovara zahtjevima savremene nastave engleskog jezika za predškolsku i ranu školsku dob.
2. Direktni metod kojeg je propagirao Charles Berlitz⁸ zagovara korištenje isključivo stranog jezika u neposrednoj komunikaciji sa učenicima. Ovaj metod ne možemo u cijelosti primijeniti u nastavi engleskog jezika jer zahtjeva male grupe učenika, izuzetno motivisane i profesionalne nastavnike, a princip „glorificiranja“ engleskog jezika kao ekskluzivnog jezika (u nastavi) ne prihvata se kao opravdan. Na osnovu striktnih kriterija direktne metode teško je osmisliti višegodišnji program učenja engleskog jezika.
3. Audio lingvalni metod (ili „vojni metod“) nije primjeren za najmlađi uzrast jer je reduciran na intenzivno kontrolisano vježbanje (dril metod) koji ne priznaje smisao kreativnosti, personaliziranja i drugih temeljnih principa savremene nastave. Biheviorizam nije mogao ponuditi ništa izvan svojih strogih i simpliciranih premisa koje svode učenje na vježbanje gotovih obrazaca (*fixed phrases*).

⁷ Gramatičko prevodilački metod je najstariji poznati metod učenja stranih jezika koji je potencirao vještine čitanja i pisanja, a zanemarivao vještinu govora. Uprkos svom tradicionalnom pristupu tragovi te metode su još uvijek značajno prisutni u našim školama.

⁸ Charles Berlitz (1914 – 2003), američki lingvist i nastavnik, priznat je kao jedan od petnaest najuticajnijih svjetskih lingvista (People's Almanac)

4. Caleb Gattegno⁹ je začetnik ideje „tihog puta“ (Silent Way) koji je najmanje primjenjiv metod učenja engleskog jezika jer zanemaruje jednu od osnovnih funkcija nastave – govor nastavnika kao model pravilnog izgovora i poticaj za intenzivnu interakciju.
5. Georgi Lozanov¹⁰ je pokušao osmisliti ubrzani metod učenja engleskog jezika u opuštenoj atmosferi koju prati određena muzika čiji je smisao da relaksira moždane talase. Egzotičnost ove metode nije znanstveno niti empirijski dokazana kao efikasna, bar ne u onoj mjeri koju reklamiraju sljedbenici te metode.
6. Francois Guion¹¹ je posebno zanimljiv za učenje engleskog jezika u predškolskoj i ranoj školskoj dobi jer je njegov metod cjelovitog fizičkog odgovora (*Total Physical Response* – TPR) u značajnoj mjeri primjenljiv u radu sa najmlađim učenicima.
7. Komunikativno učenje (*Communicative Language Learning* CLL) veliku pažnju poklanja razvijanju komunikativnih sposobnosti, radu u parovima i grupama, kao i poticanju relaksirajuće atmosfere u učionici. Ovaj pristup učenju engleskog jezika uvažava govornu vještinu kao najvažniju u odnosu na sve ostale jezičke vještine. David Numan¹² naglašava osnovne aspekte ove metode kao što su:

⁹ Caleb Gattegno (1911 – 1988), matematičar i lingvista, autor više od 120 knjiga, osnivač tihog puta (Silent Way).

¹⁰ Bugarski lingvist i psihijatar Georgi Lozanov je osnivač pseudo-znanstvene metode „ubranog učenja“ – sugestopedije.

¹¹ Francois Guion, francuski nastavnik latinskog jezika je koncem 19. stoljeća, nakon svog neuspješnog eksperimenta sa učenjem njemačkog jezika, osmislio radikalno novi način učenja koji se bazira na imperativima i kinestetičkom modelu učenja.

¹² David Numan (1991), *Language Teaching Methodology*, Prentice Hall. U navedenoj knjizi Numan je pisao o najvažnijim metodama učenja engleskog jezika, sa karakteristikama svake metode, njihovim tehnikama, principima, prednostima i nedostacima.

- intenzivna interakcija na stranom jeziku
- korištenje autentičnog jezičkog materijala
- fokus na proces učenja
- uvažavanje ličnog iskustva u procesu nastave
- nastojanje da se poveže učenje engleskog jezika sa životom izvan učionica

Različite metode učenja stranih jezika naglašavaju određene aspekte učenja engleskog ili nekog drugog stranog jezika. Pitanje koji je metod najbolji nije precizno jer se zanemaruje kontekst u kojem se odvija nastava. Pravilno postavljeno pitanje možemo formulisati na sljedeći način: koji metod najbolje odgovara kontekstu određene grupe, pojedinaca, njihovog predznanja, ciljeva i motivacije, opremljenosti kabineta, fonda sedmičnih, odnosno mjesečnih i godišnjih sati. Na osnovu navedenih preciznih kriterija određeni metod se nastoji primijeniti i prilagoditi konkretnoj situaciji. Zato se može reći da ne postoji „najbolji metod“ izvan konteksta nastave i realnih parametara koje smo spomenuli.

Drugi dio odgovora priznaje potrebu prožimanja, mijenjanja, usavršavanja, prilagođavanja i kombiniranja metode. Umjesto singularnog pristupa (kojem streme nekritički sljedbenici određene metode) bolje rezultate nudi kombiniranje poznatih metoda, njihovo prilagođavanje realnom kontekstu, što podrazumijeva uvažavanje psihološkog profila učenika i nastavnika, njihovih jezičkih, pedagoških i drugih vještina. Iz svake pojedinačne metode nastavnik može koristiti određene elemente: iz gramatičko prevodilačke metode nastavnik osmišljava optimalnu upotrebu maternjeg jezika kao i značaj kontrastivne analize, iz direktne metode prihvatamo princip interaktivnosti i razvijanje komunikativnih sposobnosti, iz audio lingvalne metode ističemo značaj akcenta i intenzivnog vježbanja na osnovu izvornih audio zapisa, iz „tihog puta“ preuzimamo smisao induktivnog učenja, „cjeloviti fizički odgovor“ pravilno usmjerava prema „holističkom“ učenju i povezivanju obe moždane hemisfere (povezivanje riječi sa pokretima, emocijama i slikama), dok učenje u grupama naglašava interaktivnost čineći nastavu dinamičnom itd.

Kombiniranjem različitih metoda nastavnik nastoji osmisliti optimalno rješenje za određene razrede i pojedince u skladu sa sopstvenim sklonostima, a sam „metod“ postaje fluidan i kreativan pristup koji kroz filter neposrednog iskustva i eksperimentisanja neprestano traži efikasniji i adekvatniji pristup. Osnovna greška u

vezi izbora metoda je „metodički apsolutizam“ koji nekritički zastupa samo jednu metodu i zato nastava postaje dogmatična, neprimjerena mogućnostima učenika i nedovoljno efikasna. Za savremenu nastavu engleskog jezika u predškolskom i ranom školskom dobu treba naglasiti značaj teoretskog uvida u koncept različitih metoda, da bi se one mogle skladno i osmišljeno kombinirati i personalizirati. Nije dovoljan maglovit uvid koji se izražava u floskulama kao što su: nastojim se prilagoditi učenicima, tajna uspjeha je u jezičkim igrama, moramo sve nacrtati ili objasniti pokretom i sl. Savremena nastava zahtjeva obrazovanog, upućenog i radoznalog nastavnika koji se neprestano usavršava i koji ne prihvata nijedno rješenje kao konačnu i apsolutnu istinu. Ostaje nam još da objasnimo treći osnovni preduslov za savremenu učenje koji se odnosi na opremljenost škola i multimedijalnu nastavu.

3. Opremljenost škola i multimedijalna nastava

Osim višestrukih uloga nastavnika i kombiniranja najboljih i najprimjerenijih principa različitih metoda, savremena nastava engleskog jezika sa najmlađim učenicima zahtjeva i dobru opremljenost kabineta, kao i intenzivno korištenje prednosti multimedijalne nastave. H. Douglas Brown¹³ predlože različite ideje korištenja savremene tehnologije i multimedijalne nastave koje ćemo navesti kao korisne informacije za nastavnike engleskog jezika:

- Audio kasete i CD – neki nastavnici još uvijek koriste stare udžbenike koji su popraćeni kasetama, ali sve više CD-ovi zamjenjuju kasete zbog svojih tehničkih prednosti. Mnogo je jednostavnije koristiti fonetski zapis na CD-u nego na kasetama i zato savremena nastava treba u cijelosti preći na efikasnija i funkcionalnija tehnička pomagala. Prilikom slušanja određenih dijelova fonetskog zapisa često je potrebno ponavljanje, zaustavljanje, vraćanje na željena mjesta ili pomjeranje napred – sve ove komande su naprednije i jednostavnije sa upotrebom CD-a nego sa kasetama. Razlog slušanja izvornih transkripta je, prije svega, razvijanje vještine slušanja i sticanje korektnog akcenta (*native-like accent*). Za predškolski uzrast i ranu školsku

¹³ H. Douglas Brown (2007), *Teaching by Principles – An Interactive Approach to Language Pedagogy*, Pearson, Longman (stranice od 196. do 208.)

dob snimci moraju biti jasni i relativno spori da bi ih učenici mogli pratiti.

- DVD je savremen način vizualnog učenja engleskog jezika koji sve više postaje nezaobilazan u nastavi i, u tehnološkom je smislu, napredniji medij od kaseta ili CD-a. Kratki animirani filmovi mogu poslužiti kao izvrstan način vježbanja engleskog jezika. Postoje mnoge stranice na internetu koje su posvećene edukaciji najmlađih učenika, tako da nastavnik može sa DVD snimačem pripremiti bogat i zanimljiv materijal koji prati školske teme. Učenje engleskog jezika sa upotrebom CD-a i DVD-a u razvijenim evropskim državama već dugo nije luksuz nego svakodnevna aktivnost koja se podrazumijeva. Nažalost mnogi nastavnici u našim školama zbog inercije i loših navika (ne samo slabe opremljenosti kabineta), nerado i rijetko koriste navedena sredstva.
- Brown sugerše nastavnicima da sami prave svoje audio i vizualne zapise. Savremena tehnologija postaje sve pristupačnija tako da opremu za snimanje izgovora i video klipova većina škola može obezbijediti za nastavnike engleskog jezika. Prednost sopstvenih audio i video zapisa je u mogućnosti kreativnog snimanja koje prati lekcije, što animira nastavu i shodno tome pozitivno utiče na intrinzičnu motivaciju učenika. Nastavnik može snimati sebe, svoje učenike i kolege, praviti mini filmove ili fonetske zapise koji su veliko osvježanje u nastavi. Najmlađa djeca rado učestvuju u snimanju jezičkog materijala, za razliku od odraslih koji se ne vole eksponirati na taj način.
- Projektor – zbog preglednosti vizualnih zapisa projektor bi trebao biti obavezan dio multimedijalne nastave za malu djecu.
- Kompjuterski program – *Computer-assisted Language Learning* (CALL), postaje sve važniji i potrebniji aspekt multimedijalne nastave. Bogati i raznovrsni kompjuterski programi kao što su slikovni interaktivni riječnici, učilice i drugi sadržaji pomažu nastavniku da osmisli kvalitetan program, a djeci da uče na savremen i zabavan način.

Literatura

- Allan, M. (1988): *Teaching English with Videos*, London, Longman
- Berk, L. (2000): *Child development*, Boston: Allyn and Bacon
- Bloom, B. (1956): *Taxonomy of Educational Objectives: Cognitive Domain*, New York: David McKay
- Boswood, T. (1997): *New Ways of Using Computers in Language Teaching*, Alexandria, VA: Teachers of English to Speakers of Other Languages
- Bowen, B.M. (1982): *Look Here! Visual Aids in Language Teaching*, London, MacMillan
- Brewster, J. (2002): *The Primary English Teacher's Guide*, Harlow: Penguin English
- Brown, H.D. (1987): *Principles of Language Learning and Teaching*, Englewood Cliffs, Prentice Hall
- Brumfit, C.J., Moon, J. (1991): *Teaching English to Children*, London, Collins
- Cameron, L. (2001): *Teaching Languages to Young Learners*, Cambridge, Cambridge University Press
- Cohen, D. (2002): *How the Child's Mind Develops*, Hove: Routledge
- Ćatić, R. (1997): *Nastavnik stručnjak ili odgojitelj*, Mualim
- Ćatić, R. (2003): *Osnovi didaktike*, Pedagoški fakultet, Zenica
- Dimitrijević, N. (1966): *Metod u početnoj nastavi stranih jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd
- Dimitrijević, N. (1967): *O savremenom udžbeniku stranog jezika u osnovnoj školi*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd
- Donaldson, M. (1978): *Children's Minds*, London: Fontana Press
- Foster-Cohen, S.H. (1999): *An Introduction to Child Language Development*, London: Longman
- Greig, A. & Taylor, J. (1999): *Doing Research with Children*, London: Sage Publication
- Greig, R. (1990): *Understanding Children*, Oxford: Oxford University Press
- Harmer, Jeremy (1991): *The Practice of English Language Teaching*, London, Longman
- Harmer, Jeremy (2007): *How to Teach English*, Pearson Longman
- Ilić, M. (1968): *Metodika nastave engleskog jezika u osnovnoj školi*, Naučna knjiga, Beograd
- Ioannou-Georgiou, S. (2003): *Assessing Young Learners*, Oxford: Oxford University Press

- Jensen, Eric (2003): *Super-nastava*, Zagreb, Educa
- Larsen –Freeman, Diane (2000): *Techniques and Principles in Language*, Oxford: Oxford University Press
- Moon, J. (2000): *Children Learning English*, Oxford: Macmillan
- Nunan, David (1995): *Language Teaching Methodology*, New York, Phoenix Elt
- Petrović, Elvira (1988): *Teorija nastave stranih jezika*, Zagreb, Školska knjiga
- Philips, S. (1993): *Young Learners*, Oxford: Oxford University Press
- Reilly, J. (2005): *Writing with Children*, Oxford: Oxford University Press
- Richards & Rogers (1986): *Approaches and Methods in Language Teaching*, London: CUP.
- Tanović, Mustafa (1983): *Prilozi metodici nastave stranih jezika – III*, Sarajevo, Svjetlost
- Ur, Penny (2007): *A Course in Language Teaching*, Cambridge, Cambridge University Press
- Vale, D. i Feunteun, A. (1995): *Teaching Children English*, Cambridge, Cambridge University Press
- Vygotsky, L. (1978): *Mind and Society, the Development of Higher Mental Processes*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Wright, T. (1987): *Roles of Teachers and Learners*, Oxford, Oxford University Press